

Для посилання:

Назаренко К. Г. Підручник як засіб формування мовної компетенції учнів [Текст] / К. Г. Назаренко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 457–461.

ПІДРУЧНИК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ

К. Г. Назаренко,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми. Останнє десятиріччя ХХ і початок ХХІ століття охарактеризувались глибокими змінами в світовій економіці і міжнародних відносинах. У результаті цих змін ширяться і глибокують міжнародні зв'язки як між людьми, так і між державами, саме тому і постає необхідність в опануванні різноманітних мов для ведення ділових переговорів, підтримки бесід, при обміні практичним досвідом і накопиченні необхідної інформації тощо.

Розвинене суспільство потребує від громадян культури, в тому числі і культури мовлення та спілкування. Сучасні філософи, філологи, психологи, педагоги, соціологи вважають, що культура є сукупністю форм людських спільнот, які втілені в мовленні, спілкуванні, звичаях, традиціях, нормах, цінностях, мотиваціях, поведінці тощо. Мові та рівню її культури належить визначальна роль у взаємовідносинах учасників сучасного соціуму.

Наша країна намагається інтегруватись у європейське співтовариство. Провідною ідеєю розвитку освітнього простору Європейського Союзу є компетентнісний підхід до формування змісту освіти на всіх її рівнях. Застосування компетентнісного підходу до створення змісту і методики навчання іноземних мов передбачає наближення наукового знання до міри використання його учнями у реальному житті, розвиток інтегративного напряму навчання, активізацію викладання та систематичну організацію навчальної практично-дослідної діяльності учнів. Такий підхід не вступає у суперечність з концепцією особистісно орієнтованого навчання в українській освіті, натомість дає змогу знайти спільні риси розвитку змісту філологічної освіти та критично переглянути деякі сталі підходи до її формування як нам, так і нашим колегам у Європі.

Зміни в системі вітчизняного навчання іноземних мов, які відбуваються в контексті Болонського процесу, зумовлюють визначення нових стратегічних напрямів процесу оволодіння іноземними мовами, перегляду змісту, методів, прийомів і засобів навчання.

У нових соціально-економічних умовах розвитку держави зростають значення й вимоги до формування соціально активної, культурної й духовно збагаченої особистості. Однією з основних умов цього процесу є набуття вмінь і навичок вільно і грамотно володіти не тільки рідною мовою, але й мовами інших народів і держав для розуміння явищ, що відбуваються в світі. Без цього неможливо викласти власну думку, оформити діловий документ, грамотно й переконливо представити виробничі процеси, а отже, виконувати функції, що покладені на соціум.

Гуманізація навчально-виховного середовища як провідний дидактичний принцип особистісно зорієнтованої освіти конкретизується у шкільній предметній практиці на рівні певних вимог до формування змісту предметів, серед яких є і визначення особистості.

Соціалізація людини відбувається за її діяльності. На думку вчених, теоретиків і практиків, у діяльності людини є дві сторони: предметна і соціальна. Зміст шкільного предмета «англійська мова» й цілеспрямоване його вивчення забезпечує прояв предметної сторони діяльності, але тільки «переклад» цього змісту у мотиваційно-споживацьку сферу особистості призводить до реалізації соціалізуючої функції навчання через мовні компетенції.

У зв'язку з реформою загальноосвітньої школи, запровадженням нових критеріїв оцінювання якості знань актуалізується роль навчальної літератури, створюються нові шкільні підручники. Перевтілюючись із пасивного носія інформації на активну дидактичну систему, навчальна книга покликана формувати мотивацію до набуття різних навчальних компетентностей, серед яких і мовна, а також повно і всебічно розкривати зміст навчального матеріалу, сприяти становленню емоційно-ціннісних взаємин особистості, виробленню практичних умінь і навичок філологічного спрямування [3].

Одним із основних засобів навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах є шкільні підручники. Яким саме чином слід формувати в учнів мовну компетенцію засобом підручника з англійської мови?

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми свідчить, що багато вчених, методистів, педагогів, учителів активно включилися в обговорення, дискусії щодо створення новітніх підручників. На різних науково-практичних конференціях і семінарах, методоб'єднаннях і круглих столах розглядалися проблеми щодо сучасного підручника з іноземних мов, в тому числі з англійської.

Варто згадати, що проблема компетентнісного підходу в підручниках не є новою. Її успішно розробляли різні вчені, зокрема В. П. Беспалько [1], Н. М. Бібік, М. І. Бурда, В. М. Плахотнік [5], В. Г. Редько [6].

Підручник – це найперше джерело навчальної інформації, основний дидактичний засіб, який забезпечує процес навчання і викладання [2]. Аналізуючи сучасні підручники і порушуючи проблему, над якою ми працюємо, нами зроблений наступний висновок – шкільні підручники слід створювати, враховуючи їх практичний (прикладний) бік навчання, щоб навчальні тексти формували конкретні навчальні компетенції.

Мета статті – проаналізувати чинні підручники, у яких збережено процес формування мовної компетенції, і з'ясувати, у який спосіб підручник формує навчальні компетенції учнів.

Основна частина. Підручники з англійської мови, що використовуються в освітніх закладах, відзначаються високим ступенем науковості, збалансованістю змісту, мають багатий ілюстративний матеріал і відповідають вимогам навчальної програми.

Значення і розуміння сучасних шкільних підручників має оновлюватися на засадах особистісно орієнтованої парадигми навчання, суспільно-ціннісної спрямованості мовних знань і мовних компетенцій. Особистісно орієнтоване навчання зумовлює функціональний розвиток навчальної книги як доступного для самостійного опанування учнями програмового навчального матеріалу.

Найістотнішою під час роботи з підручником має бути функція організації процесу засвоєння мовних компетенцій. Для цього необхідно провести організацію пізнавальної діяльності учнів на різних рівнях засвоєння знань задля визначення класифікації запитань-завдань й урахування вирішальної функції, яку вони виконують.

Підручник має функцію організатора навчально-виховного процесу [4] і його зміст можна розширити епізодичними завданнями, запитаннями, що спрямовані на організацію практично-дослідної діяльності школярів, урізноманітнити спілкування між однолітками і з дорослими.

Нами проаналізовано уроки із застосуванням підручника як засобу формування мовної компетенції.

Здобуття нових знань відбувається через слово вчителя і зміст підручника. Завдяки цьому в свідомості учнів формуються певні знання, які ведуть до навчальної, наразі мовної, компетенції [2].

Оволодіння понятійно-термінологічним апаратом іноземної (англійської) філології відбивається у визначеннях, поданих у підручниках, саме у такий спосіб учні створюють власний словниковий запас, котрим користуються протягом навчального часу; усе це впливає на інтелектуальний розвиток школярів [4]. За текстом підручника, формуючи мовні компетенції, учні пишуть диктанти, складають експрес-тести, кросворди, створюють

додаткові контрольні запитання, які потребують роздумів, навчаються виділяти головне, суттєве.

У процесі навчання зовнішнім показником його ефективності є проблемна ситуація. Суть проблемного уроку полягає у тому, що повторення навчального матеріалу, як правило, має поєднуватися з новими знаннями, відбувається неперервне повторення знань, умінь у нових зв'язках, з'єднаннях, що характерне для формування мовної компетенції.

Головне завдання школи – навчити мислити і навчити вчитися. Не біда, коли людина забуде формулу чи поняття, гірше – коли не навчиться розмірковувати. Без цього немає ані фахівця, ані людини. Дати учням радість праці, радість успіху від навчання, пробудити в них почуття гордості, власної гідності – основне завдання підручника [5].

Учитель, який використовує на своїх уроках різні форми, прийоми і методи роботи, що сприяють розвитку особистості, обов'язково сформує навчальну мовну компетенцію.

Традиційні методи і форми навчання відіграють певну роль у сучасному навчальному процесі. Формування мовної компетенції засобом підручника ґрунтується переважно на репродуктивних аспектах. У навчанні бувають ситуації, за яких сприймання і запам'ятовування мають самостійне значення, це саме стосується вмінь і навичок, а також застосування здобутих знань у мовній практиці.

Серед прийомів і способів активізації сприймання і запам'ятовування в роботі з підручником під час формування мовної компетенції вчителі застосовують такі: установка, яка дається учням на уважне сприймання і тривале запам'ятовування вербальної і друкованої інформації; підкреслювання практичної значущості навчального текстового матеріалу; використання під час пояснень унаочнень, що є в підручнику; створення емоційного фону на уроці (емоційний виклад, твори мистецтва, елементи гри тощо); записування на дошці питань, що вивчатимуться з певної теми; складання плану уроку; постановка пізнавальних завдань і проблемних питань у процесі навчання англійської мови; робота з джерельною базою.

Окрім того, на початку уроку часто використовують прийоми мнемотехніки (розвиток пам'яті, логічного мислення, уваги, уваги). У такий спосіб в учнів викликається зацікавленість, з'являється мотивація до навчання і відбувається орієнтування на результат [6]. Такі прийоми також сприяють активному формуванню певних навчальних компетенцій, які відзначаються високим ступенем самостійності учнів, оригінальністю розв'язування навчальних завдань, умінням самостійно переносити мовні знання у нові, нестандартні ситуації.

Серед перспективних освітніх технологій, у процесі яких відбувається формування навчальних компетенцій, найкраще сприймаються і впроваджуються різноманітні види кооперативної технології: групова дискусія, групові обговорення, тестування, рольові ігри, групова динаміка, метод спроб і помилок (дослідницька діяльність). Учні, які не бажають брати участь в грі, виконують роль експертів, перекладачів або роль скептиків і поступово стають учасниками гри. Грамотне педагогічне керівництво конкретними іграми забезпечує їх максимальний ефекти при формуванні навчальної компетенції, в тому числі й мовної [2].

Підручники забезпечують можливість для організації особистісно орієнтованого навчання. Це навчання сприяє формуванню самостійності, ініціативності, творчості, захопленості, культури пошуку і праці, упевненості, мовному стилю, дає змогу використовувати нетрадиційні форми групових та індивідуальних занять з метою активізації діяльності – всі ці аспекти є складовими процесу формування навчальної мовної компетенції.

Висновки. Зміст викладання англійської мови як системи знань, умінь і навичок має сприяти процесу формування мовних компетенцій учнів, формуванню світогляду, моралі й поведінки, підготовки до життя в полікультурному, полімовному суспільстві, все це уможлиблюється за допомогою різноманітних навчальних засобів. Поліпшення традиційних шкільних підручників для вивчення англійської мови на нинішньому етапі реформування освітньої системи в Україні здійснюється за різними напрямками, але визначальним має

залишитись функціональний розвиток, що є адекватним вимогам соціального замовлення і особистісно орієнтованої парадигми навчання.

Здійснений аналіз чинних підручників на предмет формування мовної компетенції дає підстави стверджувати, що цей процес серед учнів відбувається не на високому рівні, утім, є й позитивні моменти, де завдяки ілюстративному ряду і діалогічно викладеному тексту цей процес збережено.

Література

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии [Текст] / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
2. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований [Текст] / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
3. Єрмаков І. Г. Проектне бачення компетентісно спрямованої школи [Текст] / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – С. 45–46.
4. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе [Текст] / И. А. Зимняя. – М., 1991.
5. Плахотнік В. М. Підручник з англійської мови для масових шкіл має бути технологічним [Текст] / В. М. Плахотнік // Початкова школа. – 2005. – № 8. – С. 36–40.
6. Редько В. Г. Як забезпечити в навчанні іноземної мови ефективне функціонування системи: учитель – підручник – учень [Текст] / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 4. – С. 62–66.

У статті розкрито особливості формування мовної компетенції засобом підручника з англійської мови. Проаналізовано чинні підручники, в яких збережено відповідний підхід до процесу формування мовної компетенції (за допомоги відеоряду і діалогової структури тексту).

Ключеві слова: мовна компетенція, підручник, відео ряд, діалогічний підхід.

В статье раскрыты особенности формирования языковой компетенции посредством учебника по английскому языку. Проанализированы действующие учебники, в которых сохранен соответствующий подход к процессу формирования языковой компетенции (с помощью видеоряда и диалоговой структуры текста).

Ключевые слова: языковая компетенция, учебник, видеоряд, диалоговый подход.

The article highlights in detail forming language competence by English manual. Also contemporary manuals that contain forming language competence by video track and dialogue text structure are given.

Keywords: language competence, manual, video track, dialogue approach.